

Икономически и инвестиционен профил на София 2022

Институт за пазарна икономика

Съдържание

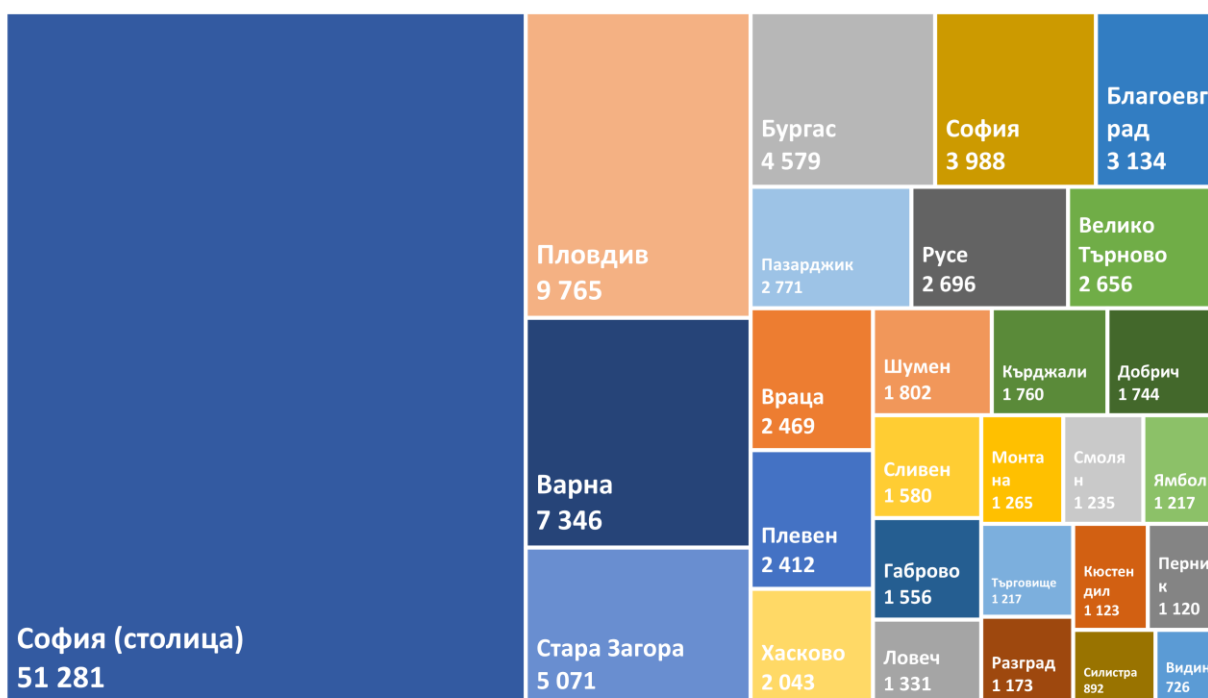
Профил и мащаб на икономиката на София.....	2
София като лидер на регионалната карта.....	2
Бурното развитие на София и отърсването от пандемията.....	5
Двигателите на столичната икономика.....	6
Първенецът в инвестициите.....	8
София като експортен лидер.....	10
София като туристическа дестинация	12
Човешкият капитал и демографското развитие на София	14
Демографски особености	14
Образование и умения	16
Безработица и профил на безработните лица	19
Заетостта в София след пандемията.....	21
Високите заплати на столицата.....	22
Доходи, бедност и неравенства.....	24
София в контекста на другите водещи градове в региона	25
Перспективите пред София на фона на икономическите рикове.....	27

Профил и мащаб на икономиката на София

София като лидер на регионалната карта

Икономиката на София¹ продължава да доминира икономическата карта на страната. Столицата премина успешно през пандемията, като сравнително бързо се възстанови от първоначалния шок на ограничителните мерки. Брутният вътрешен продукт (БВП) на София остава над 51 млрд. лв. през 2020 г., което представлява 42,8% от икономиката на България. Столичната икономика е над пет пъти по-голяма от икономиката на област Пловдив и седем пъти по-голяма от икономиката на област Варна. Високият икономически растеж отчетен за националната икономика през 2021 година – над 7,6% реален и 15,3% номинален ръст на БВП, предполага и много висок ръст на икономиката на София, която най-вероятно достига нива от близо 60 млрд. лв. през 2021 г.

Графика 1. Брутен вътрешен продукт на областите в България (млн. лв., 2020 г.)

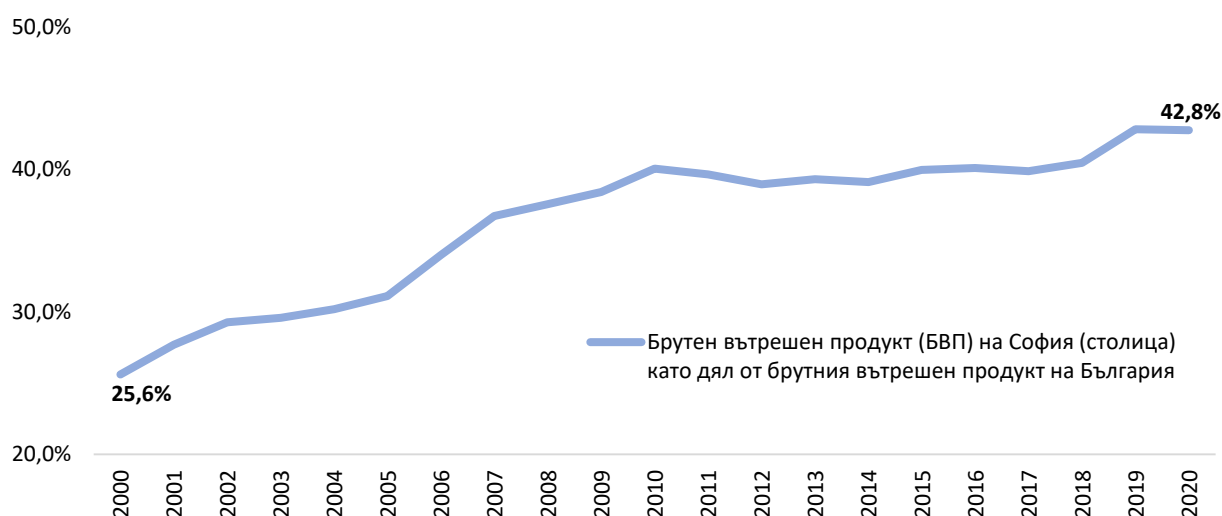

Източник: НСИ

На фона на волатилната макроикономическа среда през последните години, в т.ч. ускорен растеж преди пандемията, икономически шок и рецесия през 2020 г. и последващо бързо възстановяване, София играе все по-голяма роля в икономиката на страната. Последното е подкрепено и от дългосрочния тренд на прилив на население към столицата, която привлича кадри и талант от цялата страна, благодарение на много по-добрите възможности за образование и реализация на пазара на труда. За период от 20 г. икономиката на София увеличава своя дял в националната икономика от под 30% в началото на хилядолетието до близо 43% през 2019 и 2020 г. Преброяването на населението през 2021 г. отчита, че в София живее 19,5% от населението на България – спрямо 17,5% през 2011 г., което показва, че столицата има над двойно по-голяма тежест на икономическата карта спрямо своето население.

¹ Териториалният обхват на област София (столица) и Столична община е на практика идентичен. Това позволява в анализа да се използват икономически данни както на областно, така и на общинско ниво. Използваните в текста опростени наименования „София“ или „столица“ се отнасят за цялата община/област, а не само за строителните граници на град София.

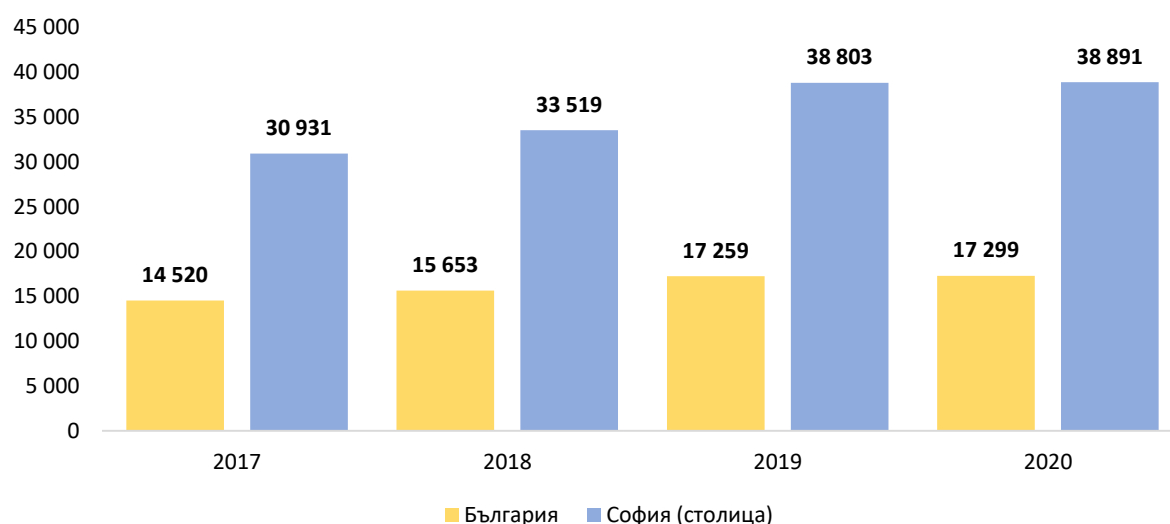
Графика 2. Икономиката на София като дял от икономиката на България (%)

Източник: НСИ

През 2020 г. brutният вътрешен продукт на човек от населението в София достига 38,9 хил. лв., което е над 2,2 пъти над средната стойност за България. София изпреварва чувствително всички други икономически центрове в страната, дори и отчитайки разликите в мащаба, което е резултат от пълната доминация на столицата в сферата на услугите. За период от три години (2017-2020 г.) brutният вътрешен продукт на човек от населението в София отчита ръст от близо 26% спрямо ръст от 19% за цялата страна. Задържането на сходни нива през 2020 г. е вследствие от шока на пандемията, но данните за предприятията в столицата през 2021 г. показват, че София се връща бързо към растежа през 2021 г.

Графика 3. Брутен вътрешен продукт в София и средно за страната (лв. на човек, 2017-2020 г.)

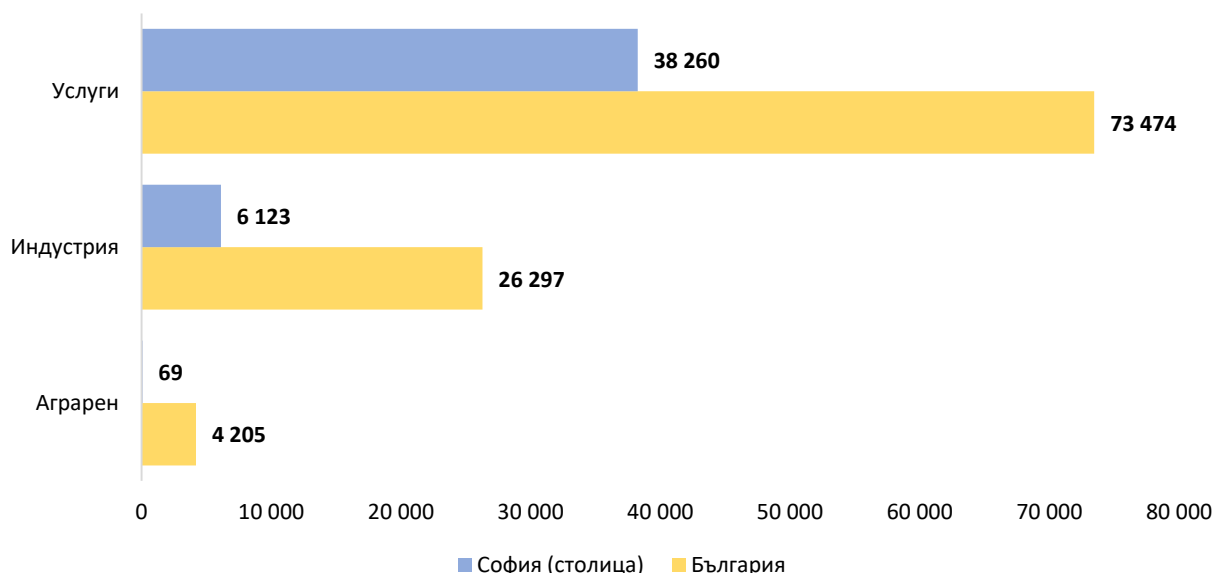

Източник: НСИ

Икономиката на София е традиционно силно ориентирана към услугите. През 2020 г. brutната добавена стойност в сектора на услугите е над 38 млрд. лв., което е над 86% от добавената стойност в столичната икономика – на фона на около 70% дял на услугите в националната икономика. Brutната добавена стойност в индустрията достига над 6 млрд. лв., като индустрията носи останалите близо 14% от добавената стойност в икономиката на София. Общо за страната

индустрията има дял от 25% в добавената стойност, което отразява и по-балансираното разпределение на индустриалните предприятия на територията на цялата страна. Сравнението спрямо националната икономика показва, че София носи близо $\frac{1}{4}$ от добавената стойност на индустрията и над $\frac{1}{2}$ от добавената стойност на услугите в България.

Графика 4. Брутна добавена стойност по сектори в София и България (млн. лв., 2020 г.)

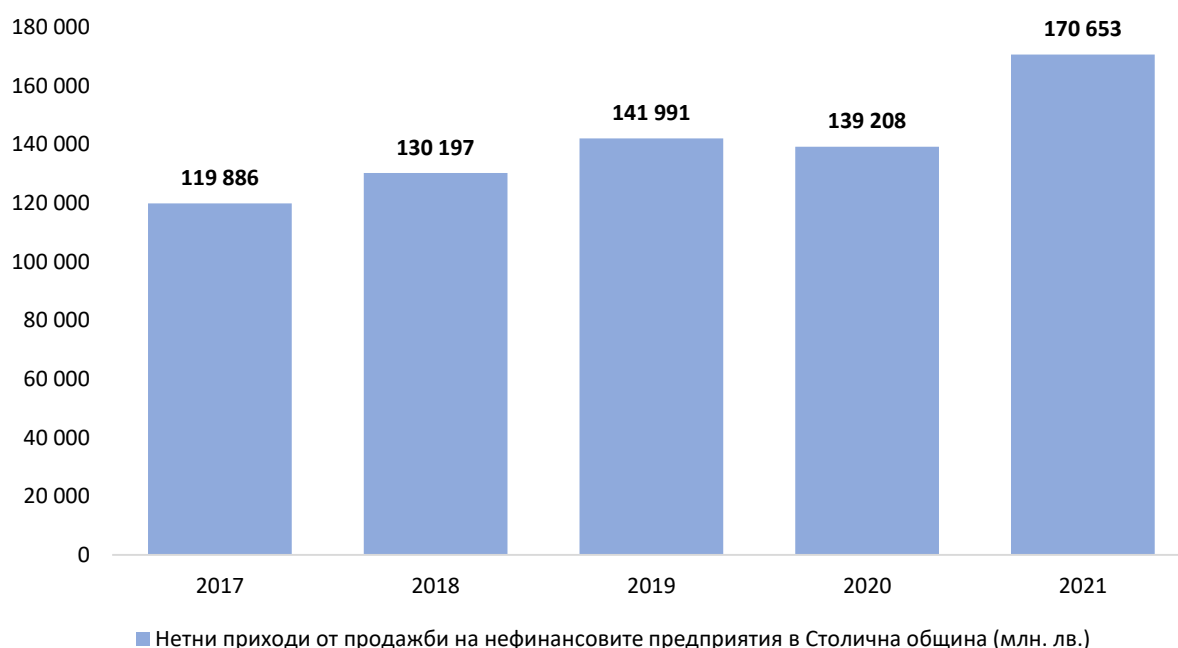
Източник: НСИ

Икономическият профил на София се допълва от дълбокият регионален ефект и развитието на широката периферия на столицата. Множество индустриални предприятия и логистични бази са разположени извън границите на София, на практика на територията на съседни и/или близки общини. София (област), която обхваща голяма част от общините, които са най-тясно обвързани със столичната икономика, е и областта с най-ясно изразен индустриален профил. Добавената стойност на индустрията в София (област) достига близо 2 млрд. лв. през 2020 г., които се формират както от дейността на добивните и преработващите предприятия в Средногорието, така и от дейността на промишлените предприятия, разположени в непосредствена близост до столицата – например на територията на Божурище и Костинброд. Силната индустрия в периферията на София, както и всекидневните пътувания на множество работници от съседните населени места към столицата, подкрепят тезата, че икономиката на София следва да се разглежда като инвестиционна дестинация, която обхваща по-широка територия от тази конкретно на Столична община.

Бурното развитие на София и отърсването от пандемията

Икономиката на София отчита сериозен ръст през 2021 г. Нетните приходи от продажби на нефинансовите предприятия в столицата достигат близо 171 млрд. лв., като отбелязват ръст от 22,6% спрямо 2020 г. Значителният ръст в приходите на компаниите е провокиран както от бързото възстановяване на столичната икономика от пандемията, така и от високата инфлация, която се отчете във всички сфери на икономиката. Увеличението на приходите на столичните компании се наблюдава в почти всички сектори, като търговията, енергетиката и дигиталните услуги имат най-голям принос през 2021 г. Сред най-динамичните сектори през последната година са още хотелиерството и ресторантьорството и културата, спортът и развлеченията, което отразява отпадането на ограничителните мерки и бързото възстановяване на социалния живот в столицата в най-широкия му смисъл.

Графика 5. Нетни приходи от продажби на нефинансовите предприятия в София (млн. лв.)

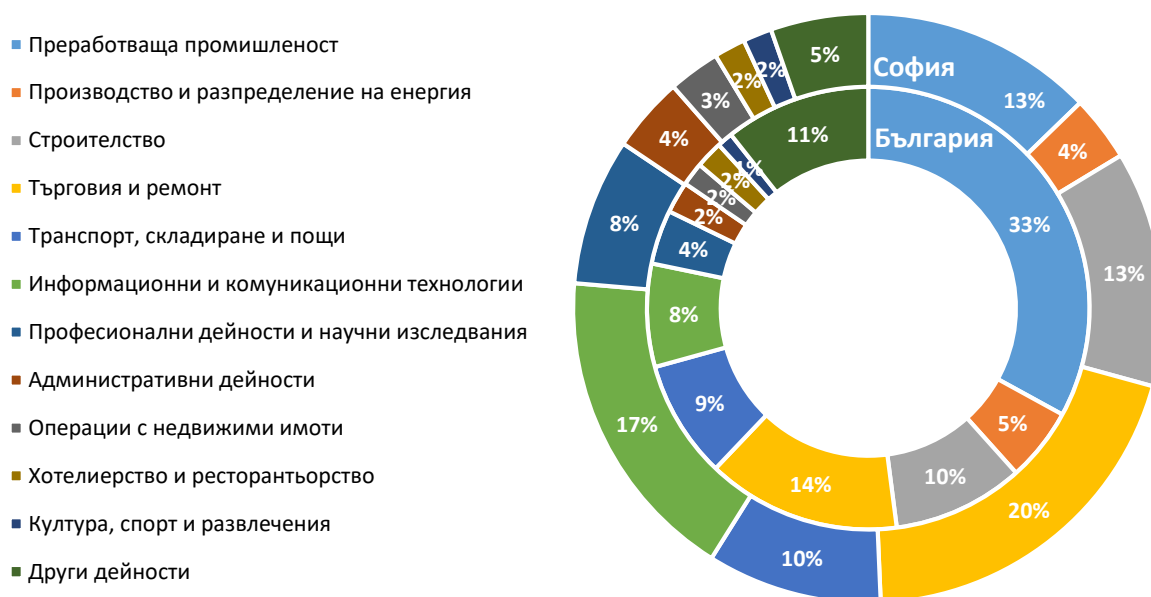

Източник: НСИ

Общо стойността на произведената продукция от предприятията в София достига 81 млрд. лв., като се отчита ръст от 7% през 2021 г. Икономическият профил на столицата е много различен от този на националната икономика. Преработващата промишленост носи едва 13% от продукцията в София спрямо цели 33% за икономиката на страната. Водещите сектори в София са търговията – 20% от продукцията на предприятията, и информационните и комуникационните технологии – 17% от продукцията на предприятията. Дигиталният сектор отчита ръст за поредна година и постоянно увеличава своя дял в столичната икономика.

Строителството е на трето място в икономиката на София, като носи 13% от произведената продукция. През 2021 г. обаче строителството отстъпва значително, като това е единственият сектор в столицата със сериозен спад в продукцията и приходите от продажби – спад от порядъка на 25%. За разлика от други сектори, строителството премина много успешно през пандемията, като отчете рекорден ръст през 2020 г. През 2021 г. динамиката е различна, като икономиката на София се връща към обичайните си двигатели – начело с дигиталния сектор, подкрепени от повишените обороти в търговията и сериозните приходи на енергийния сектор.

Графика 6. Дял на секторите в произведената продукция на София и България (% , 2021 г.)

Източник: НСИ

Двигателите на столичната икономика

Брутната добавената стойност на нефинансовите предприятия в София достига 32,7 млрд. лв. през 2021 г. Добавената стойност в сектора на търговията е 8,5 млрд. лв., а в сектора на информационните и комуникационните услуги достига 8,3 млрд. лв. На практика над половината от добавената стойност от нефинансовите предприятия в столицата се формира в тези два сектора. Следва да се отчете динамиката и устойчивият ръст в дигиталната сфера, като в следващите години информационните и комуникационните технологии най-вероятно ще станат сектора, с най-голям принос за добавената стойност на предприятията в София. Добавената стойност на професионалните дейности достига 3 млрд. лв., като секторът също в повлиян от дигиталната сфера и по-конкретно от развитието на аутсорсинг индустрията в София.

Това, което отличава столичната икономиката от тази на страната, наред с профила на икономиката, е много по-високата добавена стойност на наетите лица, което е резултат от натрупването на инвестиции и развитието на дейности, които са интензивни на знание и съответно изискват квалифициран труд. Добавената стойност на един нает в София достига над 50 хил. лв. през 2021 г. Показателят е най-висок в сектора на информационните и комуникационните технологии, където добавената стойност на един нает е над 88 хил. лв. Също много висока е и добавената стойност на един нает в операциите с недвижими имоти (84 хил. лв.), което е следствие от бурния пазар на имоти в столицата и множеството сделки през последните години.

Разбивката на добавената стойност по сектори ясно показва силната роля на София в националната икономика. Предприятията в столицата носят 88% от добавената стойност на всички предприятия в страната в сферата на информационните и комуникационните технологии, както и 72-73% от добавената стойност на всички предприятия в сферите на професионалните и административните дейности. В търговията, транспорта и строителството компаниите в София носят около половината от добавена стойност за страната, докато в туризма, културата и спорта около 1/3 от добавената стойност за страната.

Графика 7. Добавена стойност на нефинансовите предприятия в София (млн. лв., 2021 г.)

Източник: НСИ

Графика 8. Добавена стойност на предприятията в София като дял от всички предприятия в страната в избрани сектори (% , 2021 г.)

Източник: НСИ

Първенецът в инвестициите

Предвид, че съставлява почти 43% от националната икономика, не е изненада, че София е и център на инвестиционната дейност в страната. През 2021 г. тя концентрира в себе си 14,7 от общо 28,2 милиарда евро чуждестранни инвестиции. Претеглени спрямо населението, в София чуждите капитали достигат 11,2 хиляди евро на човек от населението, на фона на 4,1 хиляди евро на човек в България като цяло. Чуждите инвестиции, особено във водещите сектори са сред важните фактори за бързия и изпреварващ растеж както на София, така и на близките и тясно свързани с нея периферни общини.

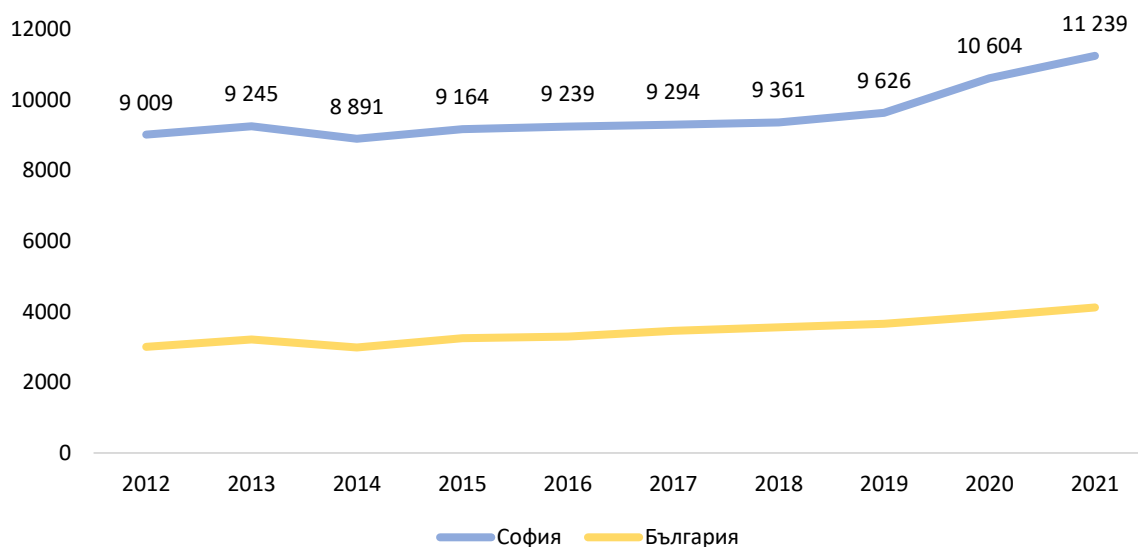
Графика 9. Преки чуждестранни инвестиции с натрупване в София и останалата част на България, млн. евро, 2021 г.

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Структурата на чуждестранните инвестиции в София и останалата част от страната за пореден път подчертава големите разлики в икономическата структура. София привлича повече инвестиции във всички сектори, освен индустрията и селското стопанство. Особено видима е концентрацията в столицата в ИКТ сектора, където в нея са 2,1 милиарда евро чужди инвестиции, в сравнение с едва 66 милиона евро в цялата останала страна. При аутсорсинг дейностите превесът на столицата не е чак толкова голям – 2,9 милиарда евро спрямо 408 милиона. На този етап, въпреки очакванията за насищане на столичния пазар концентрацията на високотехнологичните инвестиции в столицата продължава и играе ролята на ключов двигател за развитието на локалната икономика. По-равномерно е разпределението при транспорта, туризма и търговията, което се обяснява със силния туристически поток към морските и планинските курорти, както и със значителната експанзия на търговските вериги извън София и изграждането на логистични центрове.

Графика 10. Преки чуждестранни инвестиции на човек от населението в София и България, 2012-2021 г.

Източник: НСИ

В динамика относителният обем на чуждестранните инвестиции на София остава относително статичен до началото на пандемията, а оттогава бележи значителен растеж. Най-големият ръст спрямо пред кризисната 2019 г. – със 79% - е регистриран в селското стопанство, но там обемът на инвестициите е малък, като достига 7,6 милиона евро през 2021 г. На второ място, с ръст от 65% за същия период е аутсорсинг секторът, а ИКТ регистрира 23% повишение на чуждите капитали. Видно и при ръста на чуждестранните инвестиции в София водещи са високотехнологичните дейности.

Графика 11. Разходи за придобиване на ДМА по икономически дейности в София, милиони лева, 2021 г.

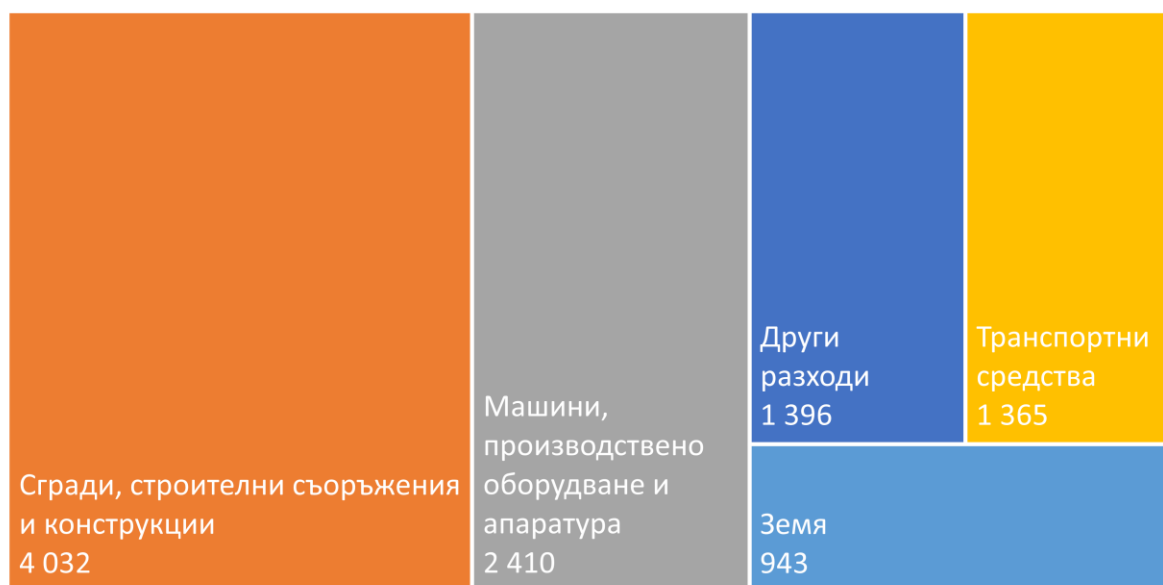

Източник: НСИ

След кратко забавяне в резултат на голямата икономическа несигурност през 2020 г., през 2021 г. се наблюдава ръст на разходите за дълготрайни материални активи в столицата, като те достигат 10,2 милиарда лева. Почти 1/3 от тях са съсредоточени в търговията и транспорта, най-вече под влияние на експанзията на модерната търговия и свързаната с нея логистика. Благодарение на строителния бум и силно повишеното търсене на жилища, операциите с недвижими имоти се нареждат на второ място с 1,5 милиарда лева, а строителният сектор реализира още почти един милиард инвестиционни разходи. Все по-големи разходи за ДМА правят и фирмите от високотехнологичните сектори – 841 милиона лева в аутсорсинг сектора и 770 милиона лева в ИКТ, което индикира подновен интерес към офис площите и възстановяване на поне част от работата на място.

Разпределението на разходите за ДМА по функции също отразяват характеристиките на столичната икономика. Почти половината от инвестициите през 2021 г. са насочени към сгради, строителни съоръжения и конструкции, което е следствие от строителния бум в столицата. Съществена роля тук играе както инвестициите в жилищно строителство, така и нуждата от висок клас офис пространства. Обратно, ограничената територия на града поставя инвестициите в земя на последно място.

Графика 12. Разходи за придобиване на ДМА по икономически дейности в София, милиони лева, 2021 г.

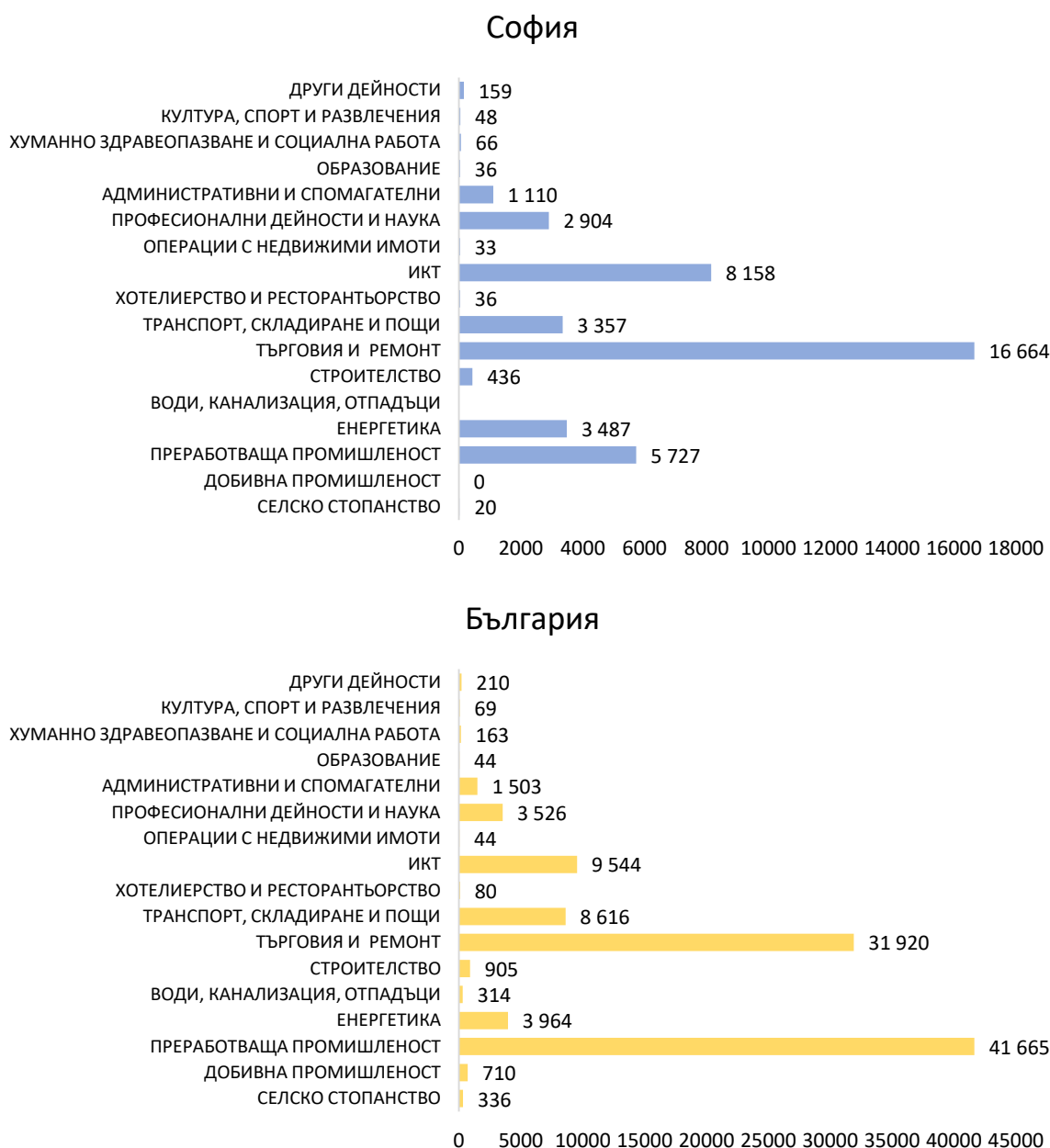

Източник: НСИ

София като експортен лидер

През 2021 г. продължава тенденцията към централизация на все по-голяма част от износа на България в столицата, като тя отговаря за 42 милиарда от общо 103 милиарда лева изнесени стоки и услуги през годината. Разпределението на приходите от износ до голяма степен следват общия профил на икономиката на София. Прави впечатление много големият дял на търговията – 17 милиарда лева. Това най-вероятно отразява регистрирани в София външнотърговски фирми, които изнасят стоки, произведени от други предприятия, опериращи в други региони на страната.

Графика 13. Структура на износа на нефинансовите предприятия на София и България, 2021 г., милиони лева

Източник: НСИ

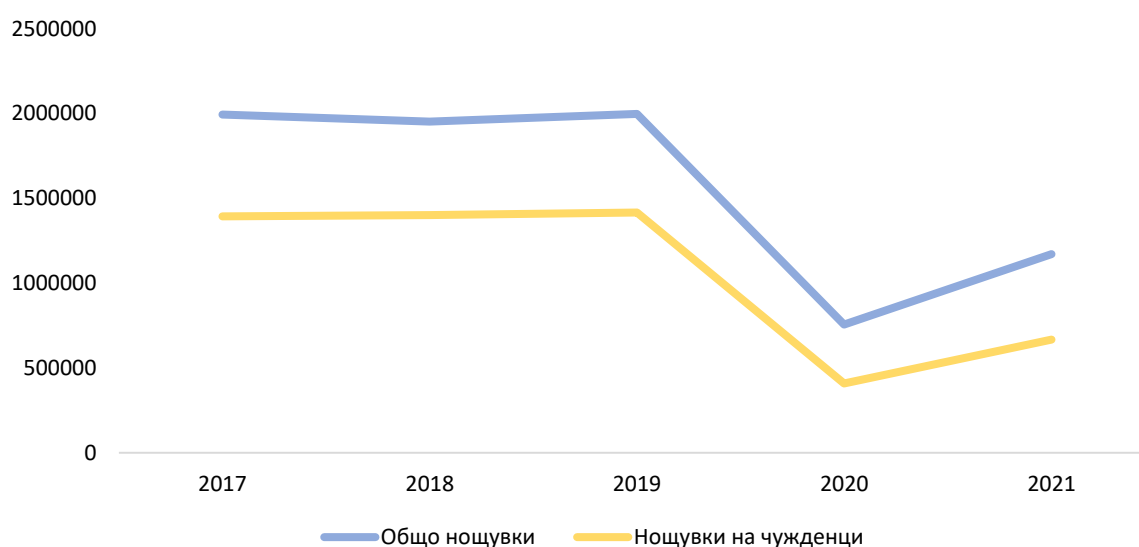
Само за година с над 1,5 милиарда лева е нараснал износът на ИКТ сектора, което за пореден път подчертава неговия бърз ръст. От значение е и номиналният размер на износа – 8,2 милиарда лева, което то своя страна означава, че отрасълът вече съставлява малко над 1/5 от целия износ на столицата. Все по-важно място заемат и двете дейности, между които е разпределен аутсорсингът на услуги, които заедно достигат малко над 4 милиарда лева износ, като и те отбелязват значителен ръст през последните години. При сравнението със структурата на износа на страната прави впечатление най-вече по-малката тежест на преработването в София, което е очаквано предвид по-малката роля на отрасла в местната икономика. Тази картина би била силно променена обаче ако разглеждаме по-широката ѝ периферия, в това число индустриалните зони на Божурище и Костинброд, както и индустриалните лидери в Средногорието.

В контекста на бързото възстановяване износът на столицата бележи ръст от 31% за 2021 г. спрямо 2020 г. Най-голям ръст – с 324% - се наблюдава при енергетиката, до 3,5 милиарда лева. Това обаче отразява не толкова разширение на производството и изнесени по-големи количества, колкото много големия ръст на енергийните цени след кризата. При ИКТ и аутсорсинг секторите ръстът е от порядъка на $\frac{1}{4}$ на годишна база, значително повишения регистрират и строителството и операциите с недвижими имоти.

София като туристическа дестинация

В годините преди пандемията столицата се утвърди като водеща дестинация за градски туризъм както в България, така и в региона. Това е следствие както от улеснения достъп до нея благодарение на честите нискотарифни полети и набиращата популярност на краткосрочните наеми през онлайн платформи. От значение са и ниските цени в заведенията на София в сравнение с други европейски столици, които я правят още по-привлекателна. Освен за туристически, София е сред основните дестинации за бизнес пътувания в страната.

Графика 14. Брой нощувки, в това число от чужденци в София, 2017-2021 г.

Източник: НСИ

В годините до 2019 г. броят на нощувките в столицата остава относително постоянен – около 2 милиона годишно, от тях – приблизително 1,5 милиона от чужденци. Очаквано прекратяването на почти целия въздушен трафик и силните ограничения за пътуване в пандемичната 2020 г. водят до бърз моментен спад, до под 1 милион нощувки. След отпадането на повечето ограничения и разпространението на ваксините обаче се наблюдава бързо възстановяване, до 1,2 милиона нощувки през 2021 г. Въз основа на месечните данни за голяма част от 2022 г. можем да очакваме, че посещенията в София продължават да се възстановяват към пред кризисните си равнища и при липса на нови ограничения в близко бъдеще ще ги достигнат. Важно е да отбележим, че столицата понася значително по-малък спад на посещенията в сравнение с водещите туристически райони на страната, и особено тези, където водещ е летният туризъм, най-вероятно благодарение на деловите пътувания.

В периода преди пандемията посещенията на чужденци бяха основният двигател на столичния туризъм; между 2020 и 2021 г. по-бързо растат посещенията на българи, което отразява запазилата се несигурност при международните пътувания. Според последните данни

основните страни на произход на туристите в София са Израел, Гърция, Германия, Обединеното кралство и Италия – все страни с изградени нискотарифни връзки с България, което подчертава тяхната значимост. Този извод се подкрепя и от малкия брой средни нощувки на човек – под средно 2 на посетител в София, което отговаря по-скоро на профила на делови пътувания и на уикенд градски туризъм с относително нисък бюджет.

В туристическия поток към столицата не се наблюдава особена сезонност, като месечно през нея в пост-пандемичния период преминават по около 100 хиляди туристи, а през летните месеци има известни повишения в броя на чужденците-посетители. Това разграничение позволява с голяма увереност да направим разлика между българите и чужденците, посещаващи столицата – повечето чужденци се отдават на градски туризъм през лятото, докато повечето пътувания на българи са работни и не зависят от месеца.

По последни данни на НСИ легловата база в София достига 15 хиляди места, но това не включва пълния обхват на онлайн платформите, които са все по-популярен подход за организиране на туристически пътувания. Според сайта AirDNA, който следи платформите в столицата има регистрирани над 2,1 хиляди имота за краткосрочен наем към третото тримесечие на 2022 г., 98% от тях – в AirBnb. При този тип имоти се наблюдава спад спрямо пика от 3 хиляди в периода преди пандемията, но леко повишение спрямо дъното от началото на 2021 г., най-вероятно в следствие на ползване на имотите за дългосрочен наем. Само този тип имоти увеличават легловата база на столицата с поне 4-5 хиляди легла.

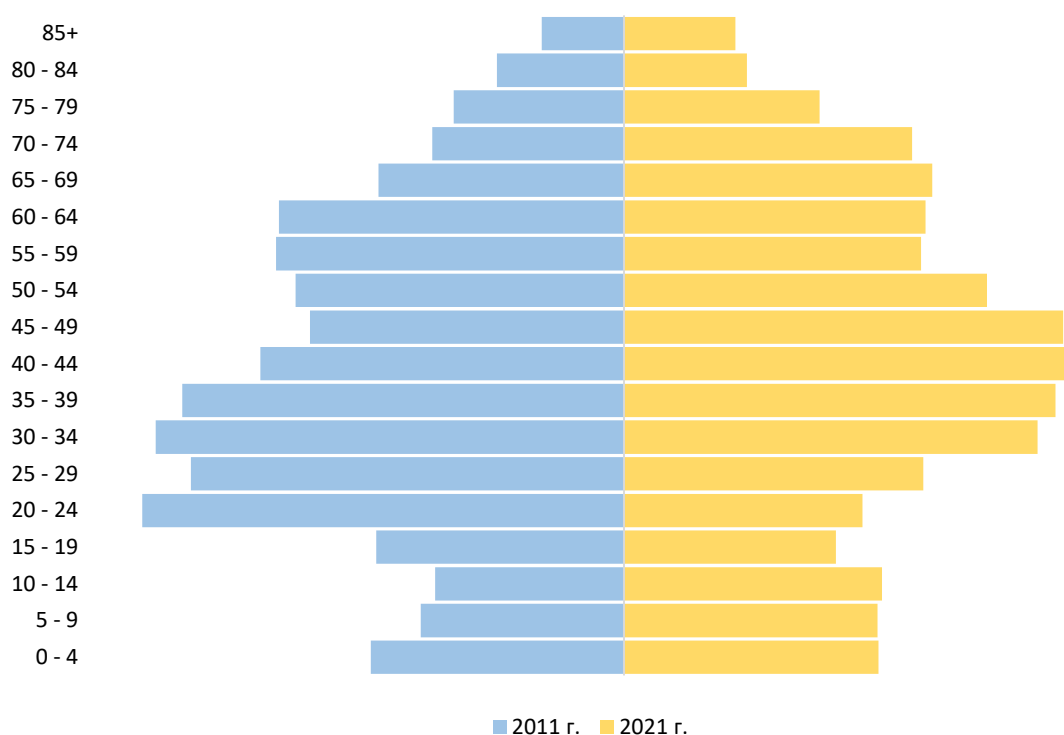
През цялата 2021 г, София е реализирала приходи от нощувки на стойност 88 милиона лева – повишение спрямо 60-те милиона лева от за 2020 г., но почти два пъти по-малко в сравнение с 167-те милиона от последната пред кризисна година. При оценките на общата полза на столичната икономика от туристическата индустрия трябва да се оценят обаче и останалите разходи, които обикновено са поне еквиваленти на тези от нощувки. С други думи, общият приток на средства е бил от порядъка на 180 милиона лева през последната година. Възстановяването на предкризисните нива обаче силно зависи от липсата на по-нататъшни периоди на ограничения, в това число връщането на бизнес пътуванията и конгресния туризъм, част от който и понастоящем остава онлайн.

Човешкият капитал и демографското развитие на София

Демографски особености

Преброяването на населението, проведено през 2021 г. дава пълен поглед към демографското развитие на столицата през последното десетилетие. Ако погледнем към общия спад на населението, той е относително незначителен – с едва 17 хиляди души в сравнение с предишното преброяване от 2011 г., или с 1,4%, едно от най-добрите представяния сред общините в страната, и най-доброто сред областите. Общият брой на жителите на столицата достига 1,27 милиона души към есента на 2021 г., когато е проведено преброяването. От по-голямо значение обаче е не толкова промяната в общия брой на населението, колкото във възрастовата структура, която има пряко отражение върху начина на функциониране на местната икономика и пазар на труда.

Графика 15. Пирамида на населението на София(столица) по възрастови групи, преброявания 2011 и 2021 г.

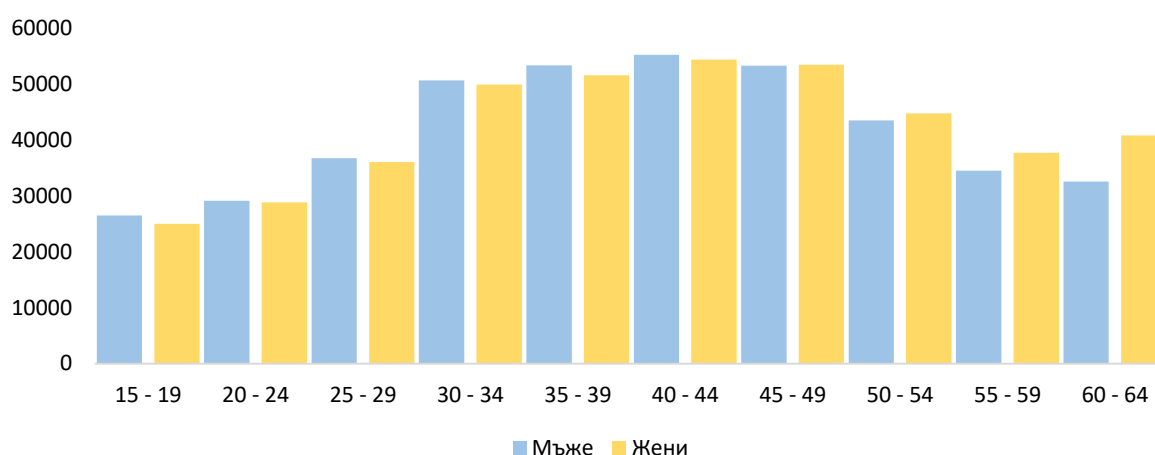

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Най-видимата промяна в демографската структура на столицата е застаряването и повишаването на средната възраст. Докато през 2011 г. жителите на столицата са били струпани във възрастовите групи 20-24 и 30-34 годишни, то през 2021 г. най-многобройни вече са хората във възрастовите групи между 35 и 49 години. Същевременно се наблюдава и значително повишение в броя на хората в пенсионна възраст, които все по-често се разглеждат и като не докрай усвоен ресурс на трудовия пазар. Положителната новина е, че делът на децата под 15 години достига почти 15%, на фона на малко над 12% десетилетие по-рано, което дава знак за подмладяване на работната сила в бъдеще.

От гледна точка на трудоспособното население(15-64 годишните), в рамките на десетилетие броят му се е свил с 92 хиляди души. Най-осезаемият спад е във възрастовата група на 20-24 годишните, където населението е намаляло с над 50%, както и при 25-29 годишните, където спадът е с 32%. Това до голяма степен се обяснява с резкия спад на раждаемостта в средата и края на 90-те години на миналия век, която се отразява на настоящата структура на населението. Следва да се има предвид обаче, че въпреки негативните тенденции София продължава да има сред най-благоприятните възрастови структури в страната и най-малко застарялото население. Доколкото тя е и основният магнит за по-младо население от други части на страната, демографските проблеми по-скоро не изглеждат като значителен фактор за повишаването на инвестициите в столицата, особено в сравнителен план спрямо останалите части на страната.

Графика 16. Трудоспособно население на София по пол, преброяване 2021 г.

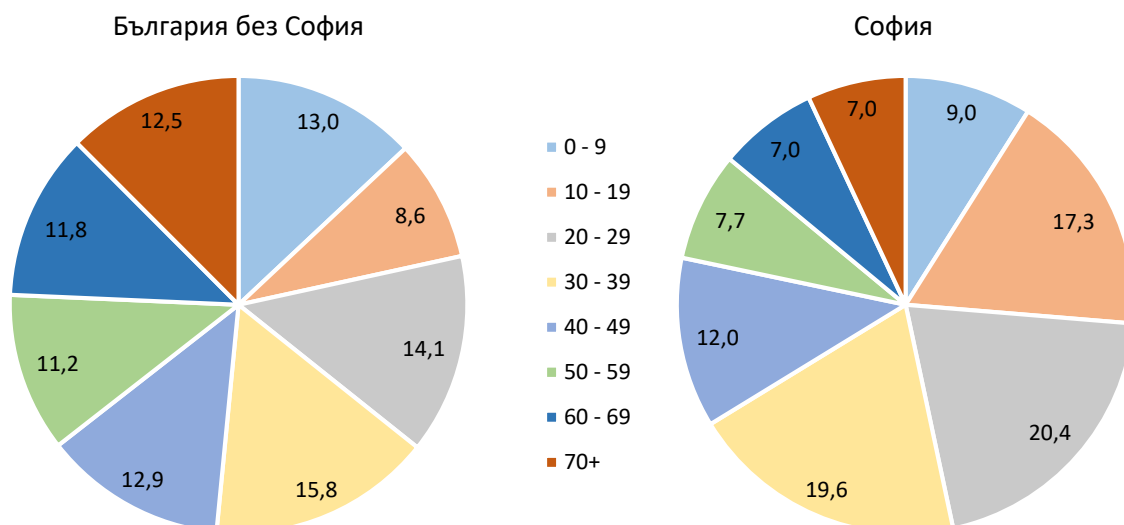

Източник: НСИ

Относително добрите демографски резултати на София са обусловени от добрия естествен и механичен прираст. Преизчислен спрямо данните от преброяването, през 2021 г. естественият прираст на София е -7‰, най-високият в страната. Въпреки това, стойността му е значително по-негативна в сравнение с периода преди кризата с covid-19, когато столицата успяваше да балансира раждаемостта и смъртността си. Причина за това е временният пик на смъртността в хода на пандемията – докато през последните три години раждаемостта остава около 13,2 хиляди годишни, и дори регистрира лек ръст, то смъртността се увеличава от 15,5 хиляди средно годишно в периода преди пандемията до 22 хиляди през 2021 г. Това дава основания да очакваме, че с отминаването на Covid-пандемията и извънредната смъртност ще сме свидетели и на значителни подобрения в естествения прираст на столицата.

За сметка на негативния естествен прираст, София регистрира положителна миграция, с малко над 6‰ през 2021 г. – очаквано, предвид че има най-развитият пазар на труда в страната съчетан с най-доброто висше образование. Според последните данни София е дори по-привлекателна в сравнение с периода преди пандемията, като броят на заселилите се в нея е бил 30 хиляди души през 2021 г., на фона на 23 хиляди през 2017 г. Постепенно расте обаче и броят на изселилите се – 22 хиляди за 2021 г. спрямо 19 хиляди души през 2017 г., а пикът на напускане на столичния град е през 2020 г. – цели 40 хиляди души. Изселването от София обаче не означава непременно напускане на местната икономика и пазар на труда, тъй като значителна част от хората се насочват към околни общини – Божурище, Елин Пелин, Костинброд, но продължават да работят в столицата.

Графика 17. Разпределение на заселилите се в София и в останалата част на страната по възраст, %, 2021 г.

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

От значение за развитието на пазара на труда е и типът население, което емигрира към столицата. Според данните за 2021 г. почти от половината от заселилите се в столицата хора са били под 29 години, а ако разширим обхвата до 39 годишните, делът надхвърля 2/3 от всички. Голямата разлика с профила на миграцията към останалата част на страната е обусловена най-вече от привлекателността високото качество както на средното, така и на висшето образование на София, както и сравнително високото заплащане и многообразието от работни места, които предлага местният пазар на труда. Във всички случаи положителните миграционни процеси, доминирани от младежите правят икономиката на София по-конкурентна и привлекателна за инвестиции и увеличават потенциала ѝ за бъдещ растеж.

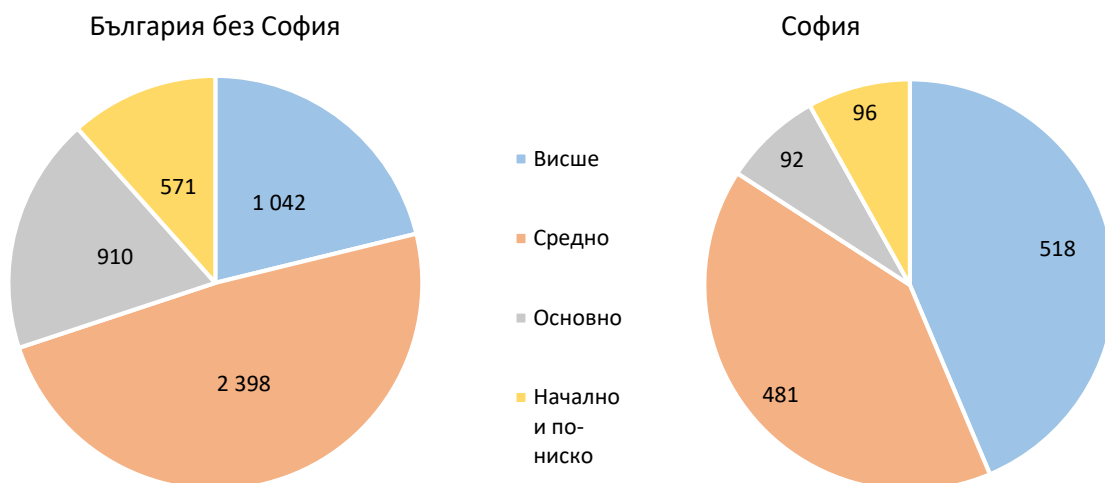
Ключов за столичния пазар на труда е и ежедневният приток на работници от други населени места. Според данните от преброяването през 2021 г. София печели по 58 хиляди работници от такъв тип миграция. Най-видимите източници на работна сила са околните малки общини от София (област) и Перник, които са икономически и инфраструктурно най-добре свързани със София.

Образование и умения

Столицата е областта с най-висок дял на висшистите сред общото население. Към момента на преброяването от 2021 г. над 40% от населението на областта на възраст над 7 години е с висше образование, а с основно и по-ниско са под 15%. Контрастът с образователна структура на населението, характерна за останалата част от страната е повече от видим – делът на висшистите е почти два пъти по-голям, делът на тези с основно и по-ниско образование повече от три пъти по-малък. Това разпределение се предопределя най-вече от два фактора – от една страна София е основният университетски център на страната, и немалко от завършилите висше образование остават да живеят в града. От друга страна, икономическата структура на общината и големият дял на услугите в нея предопределят по-високите образователни изисквания за работната сила. Ако погледнем пък само към работоспособното население, според Наблюдението на работната сила на НСИ делът на населението с висше образование между 25 и 64 годишна възраст в София през 2021 г. достига 57% спрямо 43% само десетилетие по-рано, а в същата група тези с основно

и по-ниско образование са едва 4% от населението, в сравнение със 17% средно за страната. С разширяване на ролята на високотехнологичния сектор в столичната икономика изискването към образованието и уменията на работниците само ще расте. Квалифицираната работна сила е и ще бъде сред основните преимущества, с които София привлича инвестиции.

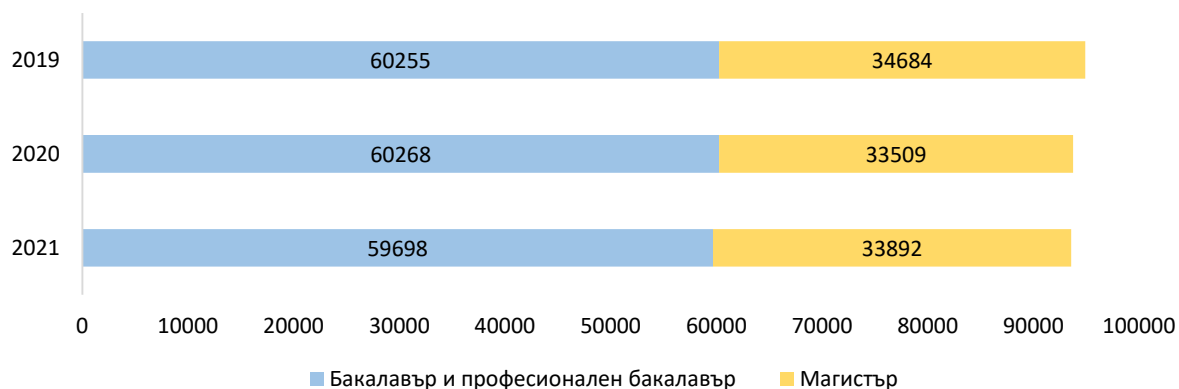
Графика 18. Разпределение на населението на 7 и повече години според най-високата завършена степен на образование, преброяване 2021 г., хиляди души

Източник: НСИ

София е безспорният център на висшето образование в страната - 24 от 52-те акредитирани висши училища са разположени в столицата. Рейтинговата система на висшите училища в България, поддържана от МОН поставя софийските университети начело на представянето на студентите в почти всички професионални направления. Стойностите на индикаторите в рейтинга, оценяващи придобитите знания и умения, както и връзката между образованието и пазара на труда също са най-високи в София. Софийският университет „Св. Климент Охридски“ отбелязва най-висок дял на студентите, които прилагат придобитото си образование на пазара на труда (60-70%, зависимост от специалността) и именно при тях безработицата е най-ниска (2-3%) през 2021 година.

Графика 19. Брой студенти в София (столица), 2019-2021 г.

Източник: НСИ

Прави впечатление, че през последните три години броят на студентите в София намалява, но с по-бавен темп в сравнение с края на миналото десетилетие. Това обаче е следствие най-вече на общата демографска тенденция, тъй като кохортата, която влиза в системата на висшето образование от средата на десетилетието отговаря на демографското „дъно“ на демократичната история на страната, с рекордно ниската раждаемост от края на 90-те години. Въпреки това столицата остава лидер в страната по дял на студентите в цялото население със своите 72 студенти на 1000 души. Същевременно в столицата има над 10 хиляди активни преподаватели, но и при тях се наблюдава тенденция към спад.

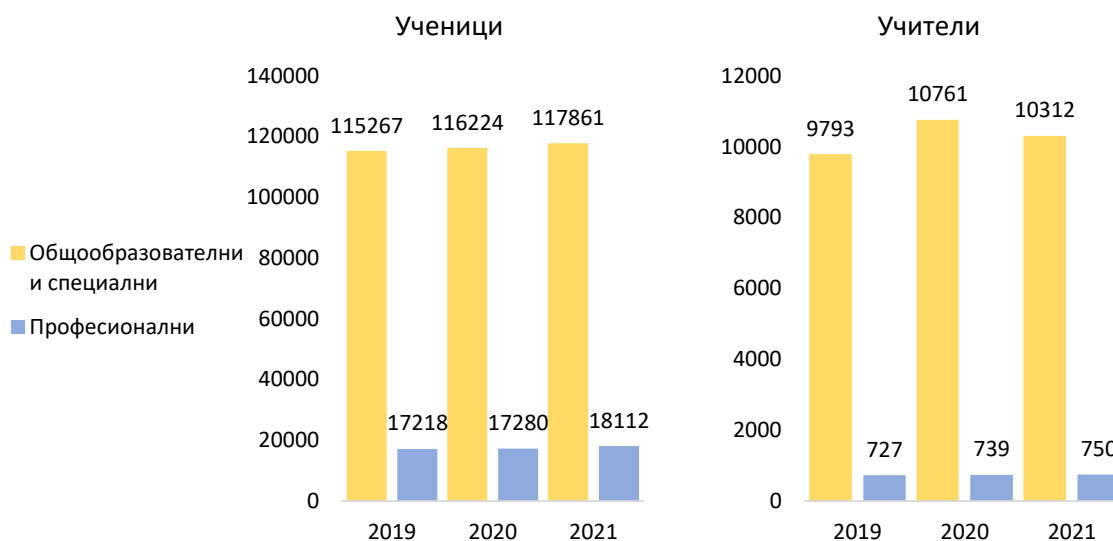
Според данните от регистъра на записаните студенти на МОН в най-големия университет в столицата – СУ – най-много бакалаври към последната академична година има записани в специалност „Българска филология“, а следващите две са „Компютърни науки“ и „Софтуерно инженерство“, всяка с по около 500 студенти. На значителна популярност се радват и педагогическите специалности, в резултат на значителното подобряване на заплащането в сектора. В УНСС, очаквано предвид фокуса на университета, водещи специалности са „Маркетинг“, „Финанси“ и „Икономика“, а в НБУ – „Управление на бизнеса и предприемачеството“, „Графичен дизайн“ и „Информатика“.

И в трите най-големи университета водещата магистърски програми са по право, но и при тази степен се наблюдава фокус върху бизнес управлението, ИКТ специалностите и педагогиката. Извън големите и широко профилни висши училища, София предлага и редица специализирани, от медицината през минното дело до транспорта. Този общ поглед ясно демонстрира, че висшето образование на столицата е фокусирано върху направленията, които изграждат кадри за основните ѝ двигатели на растежа, и най-вече софтуерната индустрия.

София е център не само на висшето образование, но и на училищното. Ако ползваме класирането на зрелостните изпити като относително точно мерило за постиженията на учениците в общината, то столицата е безспорният лидер. От десетте училища с най-висок резултат на изпитите през 2022 г. осем са в София, а средната оценка по български език и литература е много добър 4,42, спрямо 3,97 средно за страната. Средните оценки на зрелостния изпит по математика са дори по-високи – много добър 4,93. Добрите постижения на столичното образование личат и в оценките на външното оценяване след седми клас, където учениците постигат средно 54/100 точки по български език и литература и 33/100 по математика – сред най-високите резултати на общинско ниво в страната. По-доброто представяне на образователната система в столицата е изразено и в тройно по-ниския дял на отпадналите ученици и второгодниците в основното и средното образование в сравнение със средните стойности в страната.

Общообразователните и специалните училища в София през учебната 2021/22 г. са 239, а в тях учат над 118 хиляди ученика. Общината е една от малкото, в които се разкриват нови училища, а броят на учениците расте през последните години, противно на общите тенденции в страната. При общото и специалното образование особено видим е ръстът в броя на преподавателите, като само между учебните 2017/18 и 2021/22 г. той е нараснал от 8148 до 10 312 души. Ръстът най-вероятно е следствие от фокусираните мерки за привличане на млади кадри и повишаване на заплащането в системата на училищно образование.

Графика 20. Ученици и учители в общообразователите, специалните и професионалните училища в София, 2019-2021 г.

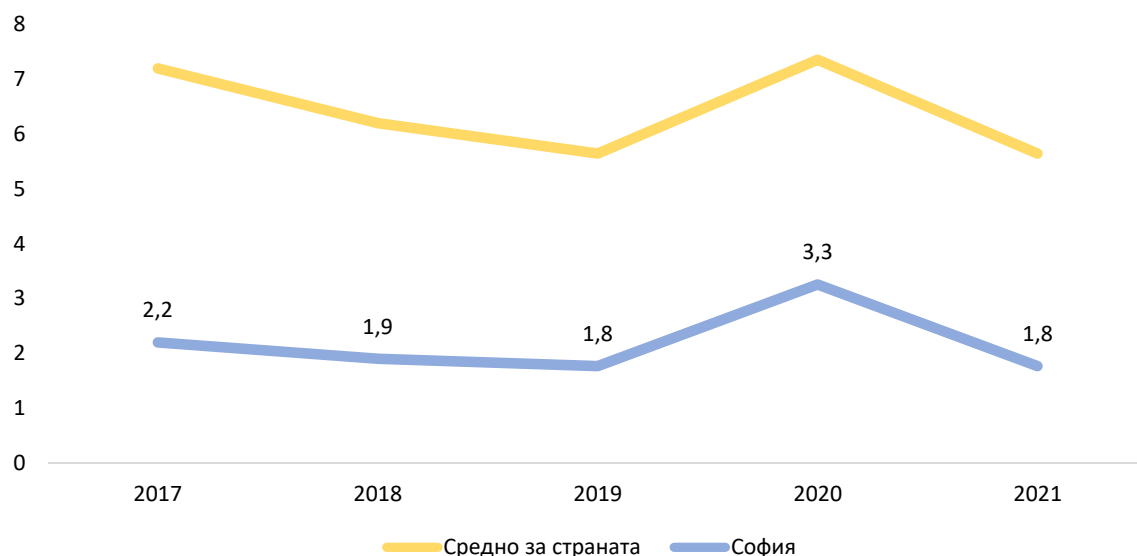
Източник: НСИ

Професионалното образование е по-слабо застъпено в системата на училищно образование в София, но това в никакъв случай не означава, че няма интерес към него; и тук се наблюдава постепенно повишаване в броя както на учениците, така и на преподавателите, въпреки че ръстът е по-бавен, отколкото при общообразователните и професионалните училища. Сред професионалните направления с най-голям интерес през последните години според план-приемите за професионалните училища са „Техник по транспортна техника“, „Техник по компютърни системи“, „Техник по комуникационни системи“, „Икономист“, „Електротехник“. Тези предпочитания до голяма степен отговарят на постепенното нарастване на ролята на високотехнологичните услуги в столичната икономика; , има всички основания да очакваме все по-голям интерес към свързаните с ИКТ сектора професионални направления в следващите години.

Безработица и профил на безработните лица

Пазарът на труда в София традиционно постига по-добри резултати от тези на останалите области в страната. Това е особено видимо в динамиката на безработицата през последните пет години – въпреки че столицата следва общия за страната тренд, коефициентът на безработица регистриран в бюрата по труд е между 3 и 4 пъти по-нисък от средния за страната. Прави впечатление също, че безработицата в кризисната 2020 г., когато ограничителните мерки и затварянето на редица бизнеси доведоха до рекорден ръст не нараства толкова агресивно в София. Това е следствие най-вече от структурата на заетостта в общината, където особено важна роля играят ИКТ и аутсорсинг секторите, които продължиха да създават нова заетост дори и в хода на пандемията. Същевременно София успява и да се възстанови по-бързо от временния шок, като безработицата спада до едва 1,8% от икономически активните през 2021 г., което е и най-ниската стойност сред 265-те общини в страната.

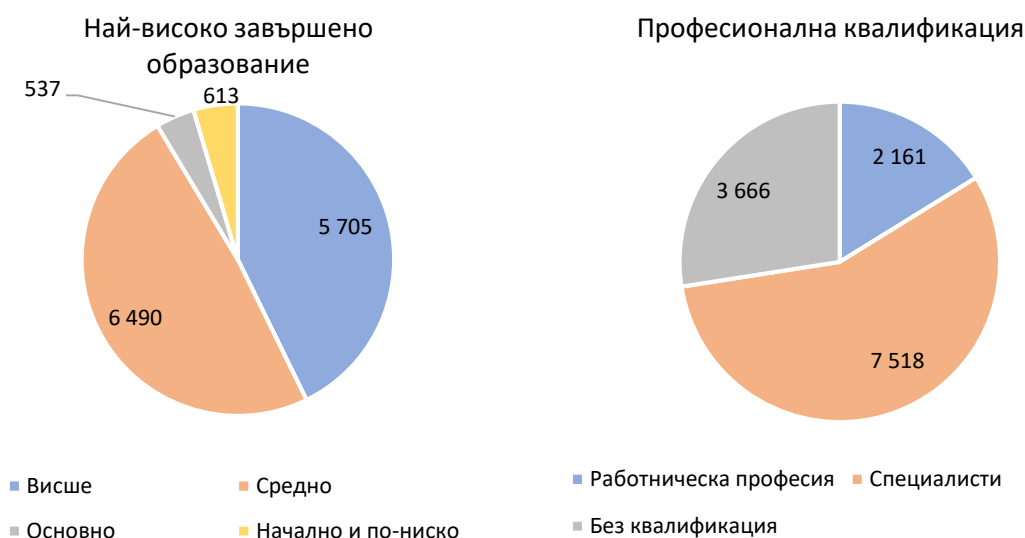
Графика 21. Динамика на коефициента на безработица в София и България, 2016-2021 г., %

Източник: Агенция по заетостта

Профилът на безработните също е показателен за структурата и особеностите на пазара на труда в общината. Те следва да се разглеждат най-вече като ресурс за разрастване на икономиката на столицата. През 2021 г. броят на хората с регистрация в бюрата по труда над 1 година е бил 456 души, или 0,07% от икономически активните. С други думи, почти всички регистрирани безработни в София успяват да си намерят достатъчно бързо работа, което говори за гъвкав и адаптивен пазар на труда, генериращ подходящи работни места. Почти половината безработни в София са с висше образование, а делът на тези с основно и по-ниско е пренебрежим; същевременно, безработните без квалификация са под ¼ от всички. Това до голяма степен обяснява и липсата на трайна безработица – по всичко личи, че почти всички безработни в София прекарват относително кратко време между две работни места.

Графика 22. Образователен профил на регистрираните безработни в София през 2021 г., %

Източник: Агенция по заетостта

Това е от значение и за потенциалните инвеститори в общината, които могат да разчитат на достъп до добре подготвена работна сила при почти отсъстващ проблем с групи, трайно загубили трудови навици и умения. Интересно е и отношението на безработните към свободните работни места – в София на всяко едно свободно място към края на 2022 г. отговарят едва трима безработни (с уговорката, че далеч не всички нови свободни места, особено в столицата, се обявяват в бюрата по труда), докато средната за страната стойност е 4:1, а в някои области надхвърля и 8:1. Дори и след голямото свиване на пазара на труда столицата по-скоро има засилена конкуренция за кадри и много незаети работни места, отколкото значим проблем с безработицата.

Тъй като Агенция по заетостта разпространява и данни за регистрираните безработни в отделните райони на столицата (от отделните бюра по труда), това ни позволява да оценим функционирането на пазара на труда на още по-ниско равнище. Прави впечатление, че между различните части на столицата няма особени различия, като повечето се позиционират в диапазона 1,2 – 1,8% безработица, а единственото изключение е Красна поляна, с 2,3% от икономически активното население. Номинално най-голямото струпване на безработни е в Люлин – малко над 1000 души, както и в Младост – малко под 900, но това отразява най-вече голямото население на тези квартали. Най-големият брой свободни работни места пък са струпани в районите Връбница и Сердика. Данните в отделните части на София демонстрират силно равномерна работа на местния пазар на труда, предопределена отчасти и от високата мобилност на работната сила в неговите рамки.

Заетостта в София след пандемията

След еднократният спад с 2 пр.п. до 74,4% от населението на 15-4 години, през 2021 г. София е сред областите които се връщат към ръст на заетостта, до 74,8% - сред най-високите заетост не само на областно, но и на общинско ниво. Обръщането на тенденцията е поредното доказателство за гъвкавостта и големия ресурс на пазара на труда на столицата в година, в която редица области регистрират по-нататъшни спадове в заетостта въпреки отпускането на мерките и отварянето на българската икономика.

Броят на наетите по трудово и служебно правоотношение в столицата достига 761 хиляди души през 2021 г., ръст с 14 хиляди души спрямо предишната година и спад със 7 хиляди спрямо рекордната за пазара на труда 2019 г.. Най-големият откъм заетост сектор, с малко под 150 хиляди работници е търговията и ремонта, а на второ място вече се нареждат информационните технологии и далекосъобщенията, с 96 хиляди наети. Сред големите сектори са и административните и спомагателни дейности, както и професионалните дейности и научни изследвания, сред които се разпределя аутсорсинг индустрията на града.

Спрямо 2020 г. почти всички сектори отбелязват ръст на наетите, като най-отчетлив е той в ИКТ сектора, с 9%, както и в здравеопазването (4%) и културата и развлеченията (5%). Ако сравним заетостта с тази с предкризисната 2019 г. обаче установяваме, че много сектори не са възстановили – секторът на хотелите и ресторантите, който беше особено засегнат от Covid-19 и ограниченията е загубил 20% от работещите, операциите с недвижими имоти, културата, спорта и развлеченията - по 10%. И при това сравнение ИКТ секторът добавя нови работни места най-бързо, като регистрираният ръст е 13% в рамките на двете години. Чувствително повишение има и селското стопанство – с 10%, но отрасълът наема едва малко над 2 хиляди души в столицата.

Графика 23. Разпределение на наетите по трудово и служебно правоотношение в София (столица), 2021 г.

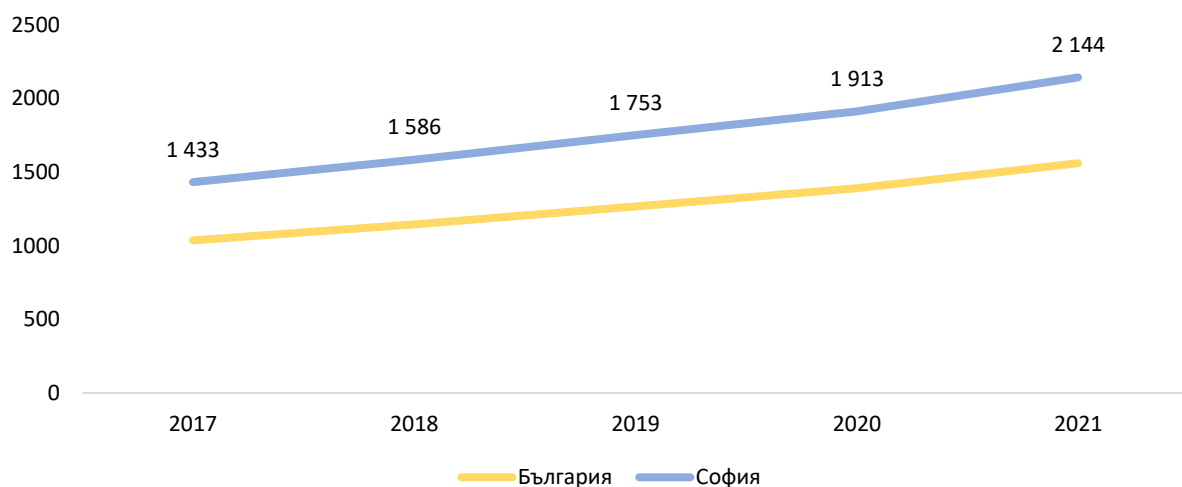
Източник: НСИ

Високите заплати на столицата

Въпреки свиването на националната икономика, заплатите както в страната като цяло и в София в частност продължават да растат както в кризисната 2020 г., така и през 2021 г. Според последни данни брутното месечно възнаграждение на наетите по трудово и служебно правоотношение в столицата за първи път надхвърлят 2 хиляди лева. Прави впечатление, че по-бързото възстановяване на икономиката на София носи със себе си и ускоряване на темпа на ръст на заплатите в сравнение със страната като цяло.

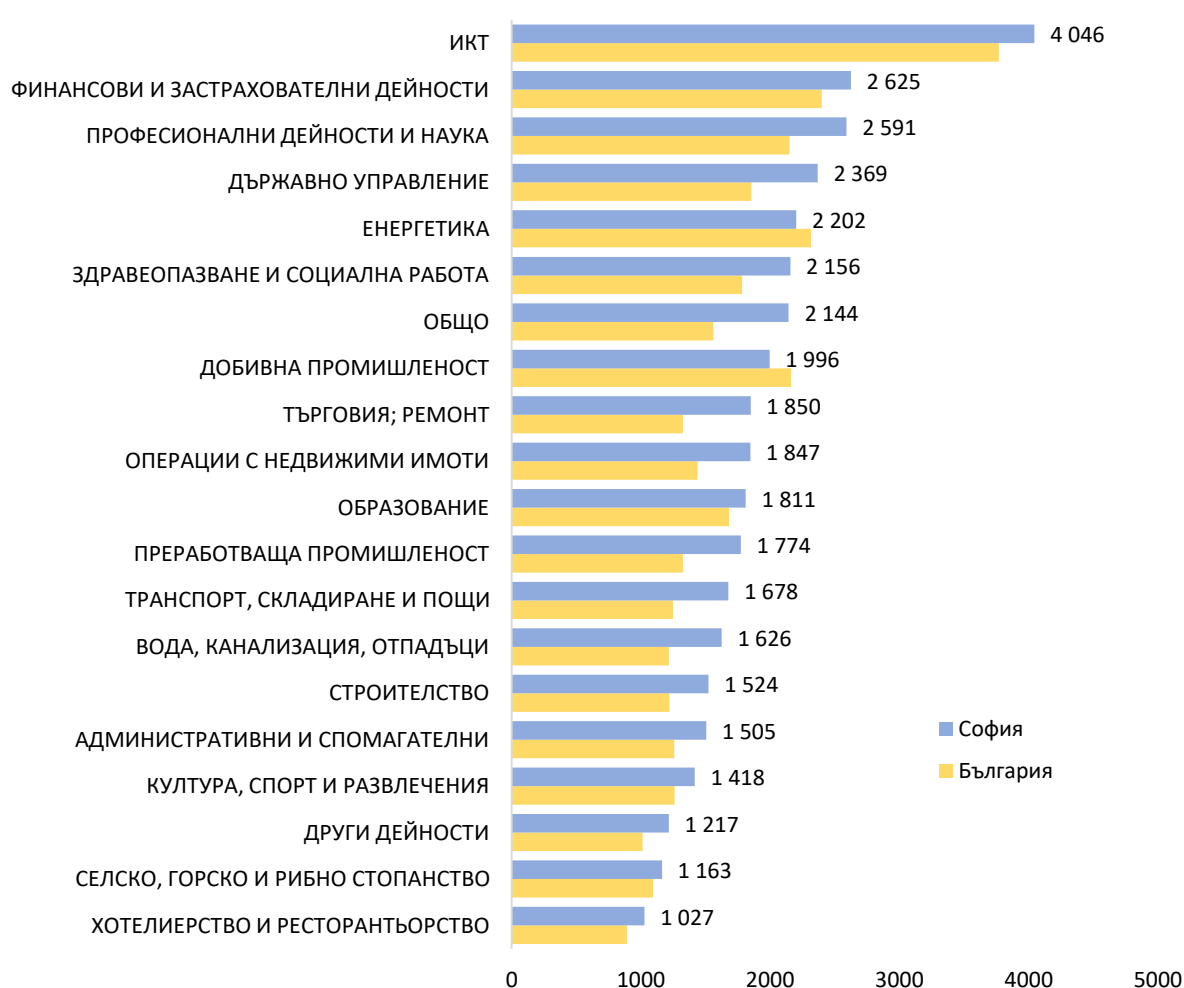
Въпреки че заплатите в София са значително над средните във всички отрасли на местната икономика, между тях има големи разлики. Очаквано лидер е ИКТ секторът, който през 2021 г. вече надхвърля 4 хиляди лева средно месечно, следван от финансите и професионалните дейности (2,6 хиляди лева), както и държавното управление (2,4 хиляди лева). От друга страна, много ниско остава заплащането в сектор хотелиерство и ресторантьорство – малко над хиляда лева месечно, но при него следва да се има предвид ролята на немалък дял плащания „на сиво“. В динамика, средният ръст на заплатите в София между 2020 и 2021 г. е бил 14%, но и тук има големи разлики между секторите. Водещ е секторът на хотелите и ресторантите, с ръст на брутната заплата от над 1/5, най-вече в следствие от задържането ѝ през 2020 г. Голям ръст – 22% в рамките на година – регистрира и секторът на хуманното здравеопазване и социална работа, в резултат от мерките за повишаване на заплащането на младите лекари, съчетани с добавките за грижа за пациенти с ковид-19.

Графика 24. Средна брутна годишна заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение, София и България, 2017-2021 г.

Източник: НСИ

Графика 25. Средна брутна годишна заплата на наетите по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности в София и България, 2021 г.

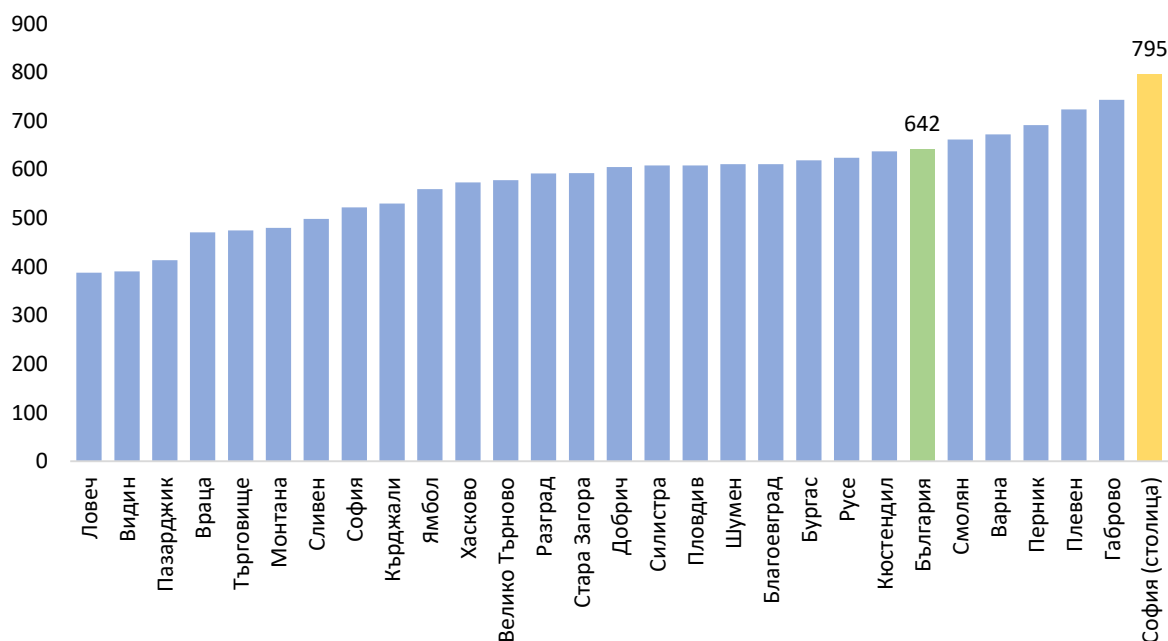

Източник: НСИ

Доходи, бедност и неравенства

Благодарение на високите заплати и много добрите резултати на пазара на труда, висока заетост и ниска безработица, София се нарежда на първо място сред областите при доходите на домакинствата. През 2021 г. средният доход на лице от домакинство е бил 795 лева месечно, на фона на 642 лева средно за страната и почти два пъти спрямо най-слабо представителите се Ловеч и Видин. Значително по-високите доходи в София са и причината, поради която столицата е на дъното на класацията по бедност – 11,3% от населението ѝ са под линията на бедност за страната през 2020, два пъти под средното за България и 4 пъти в сравнение с Видин, областта с най-много бедни. Регистрира се обаче повишение спрямо предишната година, с 2,2 процентни пункта, а за първи път от десетилетие София излиза над 10% дял на бедните. Това най-вероятно е следствие от бързото покачване на линията на бедност, както и от временния шок на пазара на труда и неравномерната динамика на заплатите в отделните сектори. Бързото възстановяване на пазара на труда през 2021 г. обаче най-вероятно ще донесе със себе си нова корекция в бедността, особено предвид че най-бързо покачване на заплатите има в сектори, където номиналните равнища не са сред най-високите.

Графика 26. Среден месечен доход на лице от домакинство в областите на България (2021 г.)

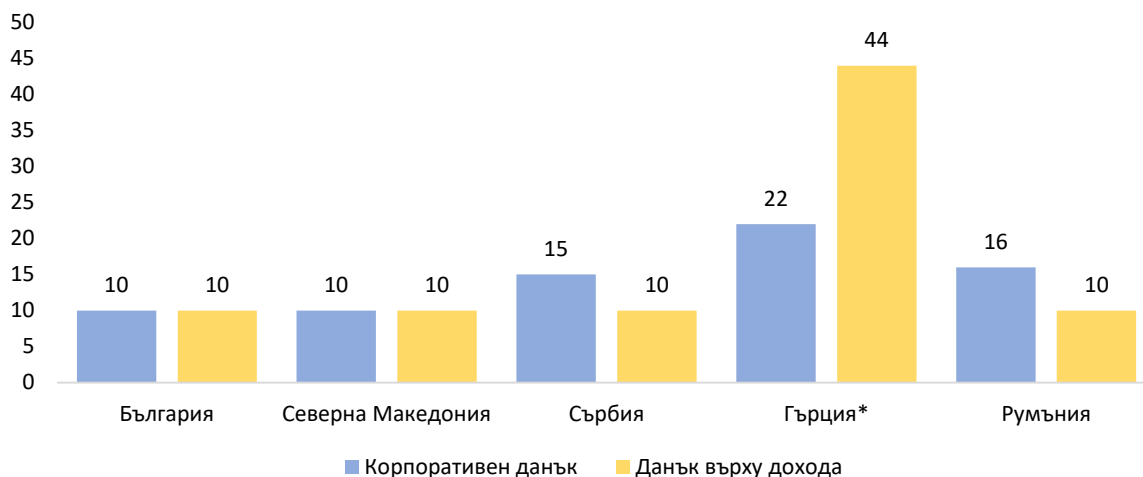
Източник: НСИ

Благодарение на много различните нива на заплащане в София, през последните години тя регистрира постепенно покачване на показателите за неравенство. Докато през 201г. коефициентът на Джини на подоходно неравенство е бил 42, то през 2020 г. вече надхвърля 45, при това с обратна на общата за страната тенденция за постепенен спад на неравенството. В общия случай чувствителният ръст на неравенството би означавал и проблеми в социалната структура в случай, че двигателят му е свиване на доходите на по-бедните прослойки. На този етап обаче случаят в София е обратен – в периода на икономически възход през втората половина на десетилетието доходите на горните доходни групи растат значително по-бързо, което е и основната причина за повишаването на неравенството. Част от обяснението се крие и в профилирането на икономиката на София в областта на високите технологии, доколкото те носят и много по-високи заплати на заетите от тях спрямо останалите икономически дейности.

София в контекста на другите водещи градове в региона

И след кризата, София остава една от най-привлекателните дестинации за инвестиции в района, особено в сферата на високите технологии и аутсорсинга на услуги. Причина за това са както добре подготвената работна сила, така и от предимствата, които дава членството на страната в ЕС и добрата инфраструктурна свързаност на българската столица.

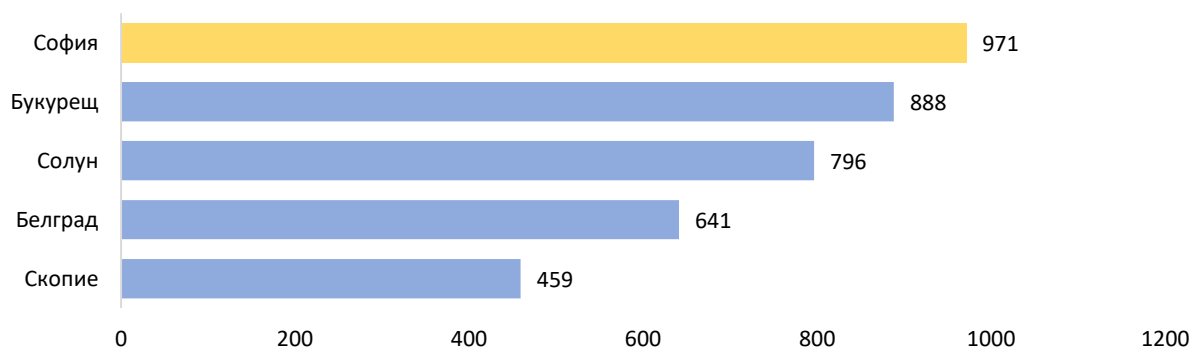
Графика 27. Равнища на преките данъци в България и съседните държави, 2022 г., %

Източник: ИПИ, *Trading economics* * Данъкът върху дохода в Гърция е прогресивен, 44% е най-високата ставка

Към 2022 г., България (и съответно София) има най-ниските преки данъци в региона, което ѝ дава сравнителни предимства спрямо регионалните ѝ конкуренти. Тенденцията сред представените държави е към намаляване на прякото данъчни облагане, като в рамките на последните три години Румъния и Гърция свиват размера на преките си данъци – в Румъния данъка върху дохода на физическите лица, а в Гърция корпоративния данък. Равнищата на данъците в Северна Македония пък са аналогични на тези в България, но страната все още не е член на ЕС, което поставя допълнителни пречки пред привличането на инвеститори. Въпреки че данъчната среда в региона става все по-конкурентна, София запазва своите предимства, в това число от гледна точка на макроикономическата предвидимост на въведения преди вече 15 години плосък данък.

Графика 28. Средна нетна месечна заплата, ноември 2022 г., EUR

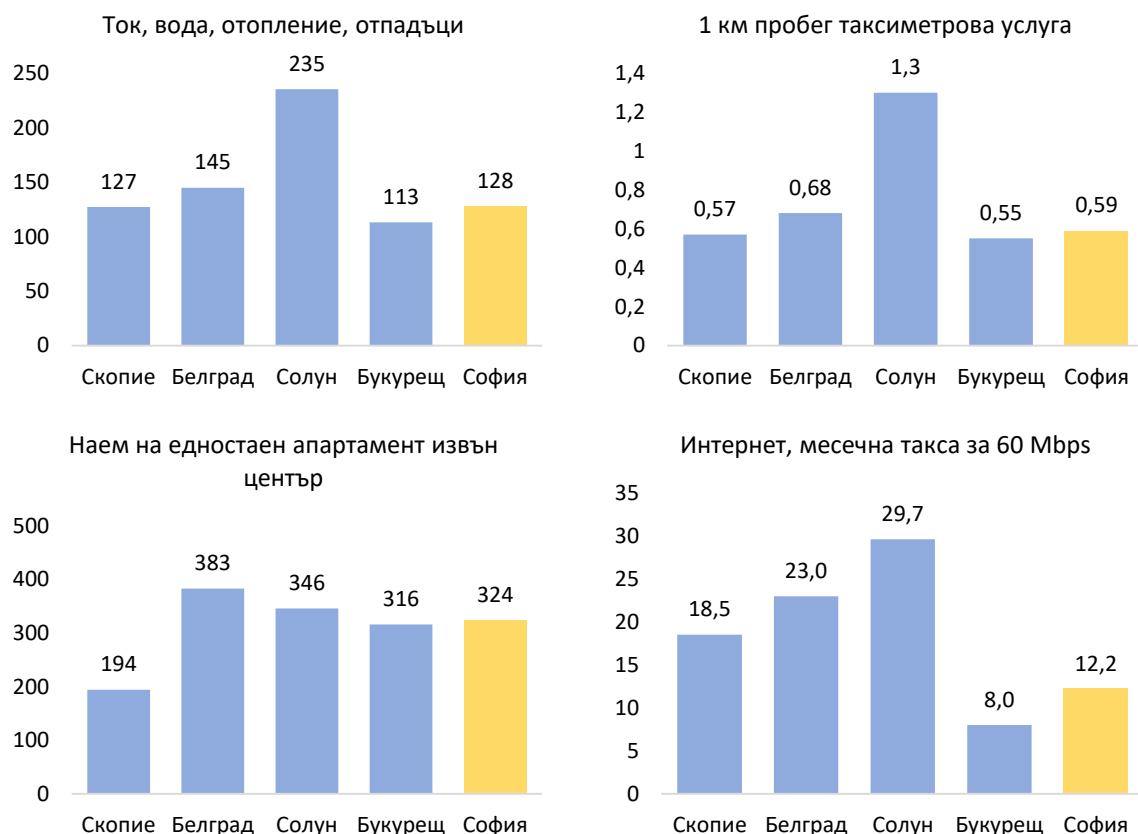

Източник: Numbeo * Данните са предоставени от потребители на сайта и е възможно да се разминават с официалната статистика

В близкото минало по-ниските заплати в София бяха сред факторите, които привличаха инвеститори към града. През последните две години обаче според сравнителните данни за нетните заплати, публикувани в сайта Numbeo българската столица не само е изпреварила конкурентите си, но и увеличава водачеството си пред тях, приближавайки хиляда евро нетна заплата към края на 2022 г., с почти сто евро повече от Букурещ и над два пъти над Скопие. В резултат тя постепенно става и все по-привлекателна за висококвалифицирани работници, които търсят по-висок стандарт на живот. Доколкото двигателят на икономиката на София е секторът на информационните технологии, този изпреварващ ръст на заплатите най-вероятно ще продължава и през следващите години, повишавайки със себе си и стандарта на живот на заетите в останалите сектори.

При международни сравнения обаче номиналните заплати не са от толкова голямо значение, колкото покупателната им способност. Затова сравняваме София и преките ѝ конкуренти според цените на няколко основни услуги, които са релевантни както за потенциалните инвеститори, така и за работната сила. При режимните разходи българската столица се нарежда в средата на разглежданите градове – с почти двойно по-ниски разходи в сравнение с тези в Солун и практически идентични с тези в Скопие, въпреки много по-ниските заплати в северно македонската столица. Що се отнася до наемите София отново е в средата, а интернет достъпът е по-евтин единствено в Букурещ. Ако погледнем към общия индекс на потребителски цени на Numbeo, цената на живота в София е с 20% по-ниска от тази в Солун, но вече изпреварват тези в Скопие също с над 1/5. Предвид чувствителните разлики в средните заплати обаче предимствата на българската столица са повече от очевидни.

Графика 29. Цени на избрани услуги в София, Белград, Скопие, Солун и Букурещ, ноември 2022 г., EUR

Източник: Numbeo

Перспективите пред София на фона на икономическите рискове

Икономиката на София премина през бурни години. Пандемията и тежките ограничителни мерки през 2020 г. дадоха своя отпечатък, като прекъснаха годините на силен растеж и удариха непропорционално различни сфери на столичната икономика. София обаче запази конкурентни си предимства и бързо възстанови своя ритъм след отпадането на ограничителните мерки. През 2021 г. столицата отчита сериозен ръст, провокиран от обичайните двигатели – начело с дигиталния сектор, възстановяването в търговията, туризма и развлеченията, и от огромния ръст в приходите на енергийните компании. Строителството е единствения сектор, в който се отчита охлаждане, но то идва след много силно развитие в годината на пандемията.

В края на 2022 г. страната се намира в условия на продължителна политическа нестабилност и видими икономически рискове, провокирани от високата инфлация и очакванията за забавяне на европейската и родната икономика през 2023 г. Въпреки това, профилът и конкурентните предимства на столицата продължават да задават положителни очаквания в средносрочен план. Приливът на кадри и талант от страната, както и възстановяването на международния трафик след пандемията, очертават една динамична социална среда в следващите години и потенциал за икономическо развитие. Водещото място на дигиталния сектор, който премина успешно през пандемията и отчита много добра динамика в последните две години, предполага продължаващ ръст на инвестициите, добавената стойност и работните места в сектора. Въпреки навлизането на дигиталния сектор във вторичните центрове в страната, София продължава да доминира сектора и да бъде основна дестинация за технологични компании.

Данните от преброяването на населението през 2021 г. също разкриват потенциала на столицата като инвестиционна дестинация, която се простира отвъд административните граници на общината. София привлича кадри от множество съседни населени места, като на дневна база към столицата пътуват почти 60 хил. работници. В допълнение към това, бурното развитие на индустрията в периферията на София обуславя и много по-високата трудова мобилност в района и различните възможности за реализация на кадри. Много добрата образователна структура на работната сила в София подкрепя профила на местната икономика, като е предпоставка за развитие на технологичния сектор и услуги с висока добавена стойност.